

Iğdır'da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri ve Kurumlararası Koordinasyon Üzerine Bir Değerlendirme

OSMAN BAYRAKTUTAN^a

Geliş Tarihi: 24.09.2016 | Kabul Tarihi: 30.10.2016

Öz: “Iğdır'da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Çalıştayı” yapıldı. Din eğitimi ve öğretiminin tarafları olan İlahiyat Fakültesi, İl Müftülüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Sivil Toplum Kuruluşları temsilcileri bir araya geldi ve problemlerini “ortak akıl” oluşturacak şekilde ele aldı. Eğitim ailede başlar, okullarda gelişir, Cami ve Kur'an Kurslarında devam eder, çeşitli uzmanlık eğitimi veren kurumlarda da en üst mertebeye gelir. Bir yerde eğitim ve din eğitimi düzeyinde problem varsa öncelikle bakılması gereken yer ailedir ve aile bireylerinin eğitim seviyesidir. Eğer ailede din eğitimi ve öğrenimini ileri derecede alan kişi yoksa, din eğitimindeki saç ayaklarından biri eksik kalır. Anne, baba, dede, nine, amca, hala, dayı vb. akrabaların din eğitimi almış olmaları ve çeşitli vesilelerle aile bireylerine bu bilgileri aktarmaları bu saç ayağının sağlam bir şekilde kaynak tutmasına vesile olacaktır. Ailelerinde çocuklarına öğrendiklerini aktaracak bilgi birikimi olmayanlar kurumlar koordinatörlüğünde eğitimlere alınmalı, Halk Eğitim Merkezleri bünyesinde bilinçli eğitim ve öğretim yapabilecek seviyeye çıkarılması için çalışmalar yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Iğdır, eğitim, din eğitimi, öğretim, koordinasyon.

^a Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü
osmanbayraktutan@hotmail.com

An Evaluation on the Problems Religious Education and Training with Interenterprise Coordination in Iğdır

OSMAN BAYRAKTUTAN

Received: 24.09.2016 | Accepted: 30.10.2016

Abstract: "Workshop on Problems of Religious Education and Instruction in Iğdir" was held. Representatives of the Faculty of Theology, Provincial Office of Mufti, Provincial Directorate of National Education and Civil Society Organizations came to the forefront of religious education and training. Education begins in the family, develops in the schools, continues in the Mosque and Koran courses, also comes to the top in the institutions providing various specialist education. If there is a problem at the level of education and religious education in a place, the place to look first is the family and the education level of the family members. If there are no advanced religious education and training in the family, one of the hair legs of religious education is missing. Mother, father, grandfather, grandmother, uncle, still, uncle and so on. Religions have been educated in religion and they have been sending this information to family members on various occasions, which will help to keep this hair foot firmly sourced. Those whose parents do not have the knowledge to teach their children should be trained in the coordination of the institutions, Public Training Centers should work in order to raise them to the level that they can do consciously education and training.

Keywords: Iğdır, education, religious education, training, coordination.

1. İğdır'da Din Eğitimi ve Öğretimi Konusundaki Sorunlar

İğdır ili coğrafi konum olarak, kuzey ve kuzeydoğu sınırını Aras Nehri ve bu nehrin oluşturduğu Türkiye-Ermenistan sınırı oluşturmakta, Doğusunda Azerbaycan'ın Nahcivan Özerk Cumhuriyeti, Güneydoğusunda Türkiye-İran sınırı ve güneyinde ise Ağrı ili bulunmaktadır. İğdır'ın batısında Kars ilinin Kağızman ilçesi sınırı oluştururken kuzeybatısında Kars ilinin Digor ilçesi bulunmaktadır. İğdır üç ilçe, üç belediye ve 157 köye sahip olan bir il olup, bölgede 221 cami aktif faaliyet göstermektedir.¹

İğdır'da örgün din eğitimi ilkokul, ortaöğretim ve lise müfredatındaki Din Kültür ve Ahlak Bilgisi derslerinde, İmam-Hatip lisesinde ve lisans düzeyinde İğdır Üniversitesi İlahiyat fakültesinde verilirken, yaygın din eğitimi ise Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki cami ve Kur'an kurslarında,² halk eğitim merkezlerinde, gençlik merkezinde, Kredi Yurtlar Kurumuna ait mekânlarda verilmektedir.

Örgün din eğitimi veren kurumlardaki din eğitim ve öğretiminde, Milli Eğitim ve YÖK müfredatları esas alınmakta, yaygın din eğitiminde ise kurumsal müfredata öncelik verilmektedir.³ İğdır'da Cumhuriyetten önce eğitim öğretim faaliyetleri düzenli olmadığı ve merkezden uzakta olduğu için dini eğitim faaliyetlerinde çevre illerle kıyaslamalara göre geri kalmıştır. Cumhuriyet döneminde İğdır'da, din eğitimini, resmi ve düzenli olarak verecek İmam Hatip okulları kurulamamıştır.

İğdır'daki din eğitimi sorunlarının çoğu ülkemizdeki sorunlarla örtüşmektedir.⁴ Karma eğitim, öğreticilerden kaynaklanan, öğrencilerden kaynaklanan, velilerden kaynaklanan, fiziki mekânların

¹ *İğdır'da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Çalıştayı*, Zafer Medya Yayınları, Erzurum 2016, s. 90. Ayrıca Bkz. Hidayet Kara-Sami Yuca, Cumhuriyetin İlk Nüfus Sayımına Göre İğdır'ın Demografik Yapısı, *History Studies*, 2 (3), 2010, ss. 189-200.

² *İğdır'da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Çalıştayı*, s. 89.

³ Beyza Bilgin-Mualla Selçuk, *Din Öğretimi*, GünYayıncılık, Ankara 1997, s. 32 vd.

⁴ Beyza Bilgin, *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, Emel Matbaacılık, Ankara 1980, s. 18 vd.; Bkz. Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1988; İsmet Parmaksızoğlu, *Türkiye'de Din Eğitimi*, MEB Yayınları, Ankara 1966.

yetersizliğinden kaynaklanan sorunlar vb. birçok neden din eğitiminin önündeki engeller olarak göze çarpmaktadır. Iğdır ili, seçmeli din derslerinin ülke ortalamasının altında kalmıştır.⁵ Aynı zamanda çevre ve komşu illerin tamamından da din eğitimi ve öğretimi konusunda yapılan istatistiksel bağlamda ortalamaların altındadır.⁶ Sorun tespiti yapılacak olunursa;

a. Din Eğitimi ve öğretimi yapılacak mekânların fiziki anlamda eksikliği: Iğdır 86.000 nüfuslu bir il olması, daha düne kadar Kars'ın bir ilçesi konumunda olması nedeniyle gelişimine yeni başlamış olan küçük bir ildir. Fiziki alanlar yeni yeni teşekkül etmekte, kamu binaları, özel ve tüzel yapılanmalar henüz varlık kurmaya devam etmektedir. Bu nedenle devletin ve özel sektörün katkılarıyla bir an evvel fiziki mekânlarını artırmalı ve eğitim öğretimin dünya standartlarında verilmesi için çaba harcanmalıdır.

b. İlgili mekânlarda yaşanan başarıların tanıtım eksikliği: İl geneli yapılan sınavlarda başarı oranları karşılaştırmalı olarak yayınlanmalı ve başarılı olan öğrenciler ve başarılı olan okullar ödüllendirmeli ve başarı teşvik edilmelidir.

c. Eğiticilerin eğitimi: Eğiticilerden beklenen verimin alınması noktasında iş takip sistemi uygulanmalı, merkezi sistemle yapılan sınavlardaki din eğitimi alanındaki başarı ya da başarısızlık takip edilmeli, başarısız olan eğiticilerin eğitimiyle ilgili Milli Eğitim Müdürlüğü bünyesinde gerekli adımlar atılmalıdır.

d. Uygulayıcıların dirençleri: Iğdır'da istenilen seviyede din eğitimi ve öğretimi verilebilmesi, en azından çevre illerdeki eğitim kurumlarında seçmeli din derslerindeki oranlara yaklaşılabilmesi için adımların ivedilikle uygulanması gerekmektedir. Bu konuda gerek okul müdürleri gerek sınıf öğretmenleri tarafından gösterilen direnç karşılıklı iletişim ve anlayış çerçevesinde kırılmalıdır.

e. Kurumlar arası koordinasyon eksikliği: Üniversite, Milli Eğitim, İl Müftülüğü, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, Halk Eğitim Merkez Müdürlüğü ve

⁵ Bkz. *Milli Eğitim Bakanlığı İstatistikleri*, Örgün Eğitim, 2015-2016, s. 212.

⁶ *Iğdır'da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Çalışması*, s. 26-30.

Sivil Toplum Kuruluşları başarı düzeylerini artırmak maksadıyla koordinasyon merkezi kurmalı ve birbirleriyle iletişim halinde olarak eksikliklerin ve yapılacakların planını yapmalıdırlar.⁷ Bunu kısa, orta ve uzun vadeli planlarla taçlandırmalı, İğdır'da eğitim söz konusu olunca özellikle de dinî eğitim söz konusu olunca üzerlerine düşen görevleri eksiksiz yerine getirmeleri oldukça önem arz etmektedir. Bu konu son bölümde detaylı bir şekilde aktarılacaktır.

f. Sahiplenmede yetersizlik: Din eğitimi veren kurum ve kuruluşlardaki öğretmenlerin, yöneticilerin, velilerin ve öğrencilerin bunu sahiplenmesi için gereken adımların belirlenmesi ve bu sahiplenmede yetersizliğin giderilmesi elzemdir.

g. Hafız yetiştiren Kur'an kurslarındaki yetersizlik: Türkiye ortalamaları, çevre ve komşu iller ortalamalarına göre din eğitimi ve öğretimi konusunda alt seviyelerde olmasının sebeplerinden biri de ilin geleneğinde hafızlık gibi bir müessesenin olmamasıdır. Yakın illerden olan Erzurum gibi binlerce hafızın yetiştiği yerlerde din eğitimi noktasında büyük bir farkındalık görülmektedir.⁸ Yine çevre illerde ailelerin kendi çocuklarından en az birini hafız olarak yetiştirmek noktasındaki çabaları da takdire şayandır. Bu noktada İğdır'da hafız yetiştiren İmam Hatip Ortaokulları mutlaka açılması gerekmektedir. Bu konuda yine sivil toplum kuruluşları da faaliyetlerini arttırarak İğdır'a hafızlar ve hafız yetiştiren müesseseler kazandırılmalıdır.

h. İğdır'ın mikro sosyolojik yapısı: İğdır'ın çevre illere göre mikro klima bir coğrafyaya sahip olduğu bilinmektedir. Yine aynı şekilde sosyolojik, kültürel ve demografik yapısı bağlamında da mikro özelliğini korumaktadır. Bu bağlamda şehirde mezhepsel bağlamda hem Şii mezhebine mensup kişiler hem de Sünni bir kitle birlikte yaşamaktadır. Her iki kitlenin camileri de ayrıdır. Din eğitiminin ilk merhalelerinin alındığı mekânlardan olan aile⁹ ve

⁷ Mimar Türkkahraman, "Teorik ve Fonksiyonel Açından Toplumsal Kurumlar ve Kurumlararası İlişkiler", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14 (2), 2009, s. 25.

⁸ *İğdır'da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Çalıştayı*, s. 63.

⁹ Mansur Teyfurov, "Kur'an-ı Kerim'de Aile Yapısı", *İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3-4, 2014, s. 197.

camilerde alınan eğitim, iki kitlede de farklılık arz etmekte, bu da, din eğitimi ve öğretimi konusunda okullarda birbirleriyle karşılaşan öğrenciler arasında ikilemlere neden olmaktadır.¹⁰ Buna ilaveten ailelerin okullardaki müfredatlar hakkında bilgi sahibi olmadan bu din eğitim müfredatına karşı ön yargı ile yaklaşımları seçmeli dersler konusunda probleme neden olmaktadır.

Halbuki dini eğitim bağlamında değerlendirilen seçmeli derslerden olan; “Kur’an-ı Kerim, Siyer, Temel Dini Bilgiler ve Hz. Muhammed’in (s.a.v) Hayatı” dersi herhangi bir mezhep ya da herhangi bir başka niyet gözetilmeksizin verilen, İslam dinini, Kur’an’ı ve Peygamberi tanımaya yönelik derslerdir.¹¹ Iğdır’da yaşayan ailelerden beklenen bu eğitime tamamen bu gözle bakmaktır. Bilinmelidir ki, Hz. Peygamber’in bir mezhebi yoktur, Kur’an’da da mezhepler öğretilmemektedir. Mezhepler ve görüşler hiçbir zaman Kur’an’ın, Peygamber’in ve İslam Dini’nin önüne konulmamalıdır.

2. Iğdır’da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Konusuna Kamu Kurumlarının Bakışı

Iğdır’da din eğitimi ve öğretimi konusunda söz sahibi olan kamu kurum ve kuruluşlarını şu şekilde tasnif edebiliriz; Iğdır Üniversitesi, İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve İl Müftülüğü. Bütün kamu kuruluşları, devletimizin kendi üzerlerine yüklemiş olduğu vazifeyi yerine getirebilmek için hem kendi bünyesinde çalışma yürütmekte¹² hem de diğer kamu kuruluşlarından imkânlar nispetinde yardım almaktadır. Kamu kurumlarının Din eğitimi ve öğretimi hususunda yaptıkları çalışmalar hakkında şunlar söylenebilir.

2.1. Iğdır’ın Üniversitesinin Iğdır’da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemlerini Çözmedeki Rolü

Türkiye Cumhuriyetinin doğusunda stratejik konumuyla üç ülke ile komşu Iğdır’ın parlayan yıldızı Iğdır Üniversitesi, her geçen

¹⁰ *Iğdır’da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Çalıştayı*, s. 29-30.

¹¹ Bkz. Hasan Meydan, “Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerinin Öğrenci Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40, 2013, ss.219-250.

¹² Bkz. Joseph Fichter, *Sosyoloji Nedir*, çev. Nilgün Çelebi, Atilla Kitabevi, Ankara 1994.

gün yeni projelere öncülük etmektedir.¹³ Toplumun gelişmesini ve huzur atmosferiyle yaşamasını ilke edinmiştir. Özellikle geleceğimizin teminatı gençlerin eğitim ve öğretimini benimsemekte, bu konuda gerekli olan her türlü girişim ve etkinlikleri desteklemektedir. Iğdır Üniversitesi bu bağlamda etkinliklerini sürdürürken diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla birlikte hareket etmekte ve onlarla ortak projeler yürütmektedir.

Iğdır Üniversitesi bünyesinde yer alan İlahiyat Fakültesi, Türkiye'de din bilimleri alanında yükseköğretim veren fakültelerdendir. 2008 yılında açılan İlahiyat Fakültesi eğitim-öğretime 2009-2010 Eğitim Öğretim yılında başlamıştır. 4 yıllık bir fakülte olup eğitim-öğretim dili Türkçedir. İlahiyat Fakültesi, 2016 yılı itibarıyla, 1 profesör, 1 doçent, 13 yardımcı doçent, 5 öğretim görevlisi ve 6 araştırma görevlisiyle eğitim-öğretim faaliyetlerine devam etmektedir. 2016-2017 Eğitim-Öğretim yılında mevcut öğrenci sayısı 1350'dir.

İlahiyat Fakültesi Iğdır'da Din eğitimi ve öğretiminin sorunlarının giderilmesi bağlamında büyük çaba sarf etmektedir. Diğer kurum ve kuruluşlarla özellikle de STK'lar ile ikili ilişkileri geliştirmekte ve din eğitimi konusunda kendi üzerine düşen görevleri yapma bilinciyle varlığını sürdürmektedir. Bu bağlamda;

- Her yıl geleneksel hale getirdiği Ehl-i Beyt Panellerini icra etmekte,
- İlahiyat Fakültesi Öğretim Elemanları birçok etkinliğe katılmakta,
- Iğdır Üniversitesi Konukevi toplantı salonunda "Perşembe Sohbetleri" yapılmakta,
- Her yıl Diyanet İşleri Başkanlığımızca düzenlenen Kutlu Doğum etkinliklerine aktif bir şekilde Öğretim Elemanlarımız destek vermekte,
- Milli Eğitim Müdürlüğünce yürütülen değerler eğitimine aktif bir şekilde Iğdır Üniversitesi Öğretim Elemanları destek vermekte.

¹³ *Iğdır'da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Çalıştayı*, s. 9.

- Hapishanelere yönelik irşat ve eğitim faaliyetlerinde bazı öğretim elemanlarımız gönüllü olarak görev almakta,
- Kitap Çalışmaları yaparak temel İslami eserlerin daha geniş bir kitleye ulaşması sağlanmaktadır.
- Bu bağlamda, 2015 Kutlu Doğum Etinlikleri çerçevesinde “Birlikte Yaşama Ahlakı”, “Mesnevi Dersleri”, Hz. Ali Di-yorki”, “Kardeşlik Felsefemiz” ve Kur’an Mücizesi adlı ki-taplar basılmış ve halkımızla paylaşılmıştır.¹⁴

Iğdır için büyük bir ihtiyaç olan “Iğdır’da Din Eğitimi ve Öğ-retiminin Problemleri Çalıştayı” da bu ortak projelerden biridir. Iğdır Üniversitesi, İl Milli Eğitim, İl Müftülüğü ve diğer Sivil Top-lum Kuruluşlarının iştirakiyle sürdürülen bu proje Iğdır’da Din eğitimi problemini ortaya koymayı, bilimsel ve uygulanabilir çözüm önerileri geliştirmeyi hedeflemektedir.

Lisansüstü eğitim de veren Iğdır Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü bünyesinde varlığını devam ettiren “Temel İslam Bilim-leri Anabilim Dalı” ve “Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı” ile, yeni kurulmuş bir üniversite standartlarının üzerinde, 215 öğrenciye eğitim ve öğretim vermekte ve bu öğrencilerin Iğdır’a Lisansüstü seviyede vizyon ve misyon katacak bireyler olması bağlamında üni-versite olarak kendi üzerine düşen vazifeyi yerine getirmektedir.

2.2. Iğdır’da Din Eğitimi ve Öğretimi Konusundaki Sorunlar Konusuna İl Müftülüğünün Bakışı

İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere; Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı ku-rulmuştur. Başkanlık adına bu görev taşrada il ve ilçe müftülükleri tarafından yürütülmektedir.¹⁵

Iğdır Müftülüğünce yapılan ve yapılmaya devam eden din eği-timi alanındaki çalışmaların bir kısmı özetle şöyledir:

- Kur’an-ı Kerim okumak, anlamını öğrenmek, hafızlık yap-mak ve din eğitimi almak isteyenler için, kurslar düzen-

¹⁴ *Iğdır’da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Çalıştayı*, s. 15-19.

¹⁵ *Iğdır’da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Çalıştayı*, s. 31-32

lenmekte ve bu maksatla Kur'an kursları açılmaktadır.

- Camilerde Kuran Öğretim Programı: Talepler doğrultusunda, günün farklı saatlerinde bu program yaygın din eğitimi çerçevesinde devam etmektedir.
- Yatılı Hafızlık Kursu: Fiziki mekân tamamlanmış olup, "Ensar Erkek Yatılı Kur'an Kursu" için eğitmen kadro talebi Diyanet İşleri Başkanlığı aktarılmıştır. Hali hazırda kısmen eğitime devam edilmektedir.
- Diyanet İşleri Başkanlığı ile Yurt-Kur Genel Müdürlüğü ve Milli Eğitim Bakanlığı arasında imzalanan protokol doğrultusunda, Yurt-Kur'a bağlı yurtlarda barınan öğrenciler için 2 (iki), Milli Eğitime bağlı okullarda ise 6 (altı) öğretici, Kur'an-ı Kerim ve Temel Dini Bilgiler öğrenmek isteyenlerin taleplerini karşılamak amacıyla Kur'an Eğitimi ve Öğretimi eğitimine devam etmektedir.
- Diyanet İşleri Başkanlığı ile Gençlik Spor Genel Müdürlüğü arasında imzalanan protokol kapsamında Iğdır'da yaz Kur'an kurslarına devam eden öğrencilerle futbol ve buz pateni turnuvaları yapılması sağlanmaktadır.
- Aile ve Dini Rehberlik Bürosu; "Cami ve Gençlik", "Camii ve Okul Kardeşir" konulu programlar İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile ortak yürütülmektedir. Yine "Evlilik Öncesi Eğitimi", "Kız Çocuklarımıza Sahip Çıkalım", "Annelik ve Çocuk Eğitimi" alanlarında da faaliyetlerini sürdürülmektedir.
- Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile yapılan protokol çerçevesinde Kur'an kurslarında öğrenci ve öğreticilere yönelik aile, kadın, çocuk, genç, yaşlı ve engelli bireylerin bilinçlendirilmesi ve sosyal destek sistemlerinin güçlendirilerek problemlerin çözümüne katkı sağlanması amacıyla karşılıklı olarak, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile ortak faaliyetler gerçekleştirilmektedir.
- Kur'an-ı Kerimi güzel okuma ve temel dini bilgiler konusunda yaz Kur'an kurslarında devam eden öğrenciler arasında yarışmalar yapılmaktadır.

- Cami içi ve dışı vaaz sohbet İrşad ve Medya faaliyetleri, konferans, panel, seminer ve bilgilendirme toplantıları vb. yapılmaktadır.

2.3. Iğdır'da Din Eğitimi ve Öğretimi Konusundaki Sorunlar Konusuna İl Millî Eğitim Müdürlüğünün Bakışı

“Iğdır'da din eğitimi önündeki engelleri kaldırmak maksadıyla kurumlar olarak, ilgili sivil toplum kuruluşları olarak eğitimin önündeki engelleri, sorunları, ihtiyaçları gidermek sadece Millî Eğitim Müdürlüğünün sorumluluğunda değildir. Bu sorunu çözmek maksadıyla her kurum ve kuruluş taşın altına elini sokmalıdır. Bu yükü beraber çekmeli, beraber sahiplenmeli ve kısa vadede çözüme kavuşturmalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti Din Eğitimi ve Öğretimi konusunda bu kadar hassasken, girişimcilerin önünü her konuda açıyor-ken, bütün kurum ve kuruluşlara imkân sağlıyorken İl Millî Eğitim Müdürlüğünün de onlara layık olması, toplumun istek ve taleplerini karşılama konusunda elinden geleni layığıyla yerine getirmesi gerekmektedir.”¹⁶

Millî Eğitim Müdürlüğü bu bağlamda Din Öğretimi Şube Müdürlüğünün de katkılarıyla Türkiye ve çevre illerde din eğitimi ve öğretiminin verildiği mekânlarla Iğdır İli arasındaki karşılaştırmaları niceliksel olarak yapmaktadır. Fiziki mekânların yeterliliğini takip etmekte, eksiklikleri gidermektedir. Yine din eğitimi ve öğretimin yapıldığı örgün eğitim kurumlarındaki Zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ve seçmeli dersler konusunda çevre illeri ve Türkiye ortalamaları istatistiklerine ulaşabilmek için çalışmalar yapmaktadır. Eksiklerin tespit edilmesi, çözümleri de beraberinde getireceği anlamına gelmektedir. Bu bağlamda aşağıda istatistiksel çalışmalar yapılmıştır;

¹⁶ *Iğdır'da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Çalıştayı*, s. 23-24.

Bölgemizde Bulunan Bazı illerimizin Din Öğretimine Bağlı Okul Sayıları

İl adı	Anadolu imam hatip lisesi sayısı	İmam hatip ortaokulu sayısı
İÇDIR	1	3
AĞRI	9	11
KARS	8	8
ARDAHAN	4	2
HAKKARİ	4	8
ŞIRNAK	8	5
MUŞ	7	18
BİTLİS	10	13

Tablo 1¹⁷

Yukarıdaki tabloya bakıldığında Din eğitimi ve öğretimi veren kurumlardan olan İmam Hatip Lisesinin 1 (bir) adet, İmam Hatip Ortaokulu ise 3 (üç) adet olduğu resmi verilerde görülmektedir. Çevre illerin en düşüğü olarak bariz bir şekilde göze çarpmaktadır. En yakın illerle aradaki fark dört kattan fazladır.

Bulunduğu yer	Okul adı	Öğrenci sayısı	Ort
MERKEZ	Anadolu imam hatip lisesi	999	%7.4

Tablo 2¹⁸

¹⁷ İğdır'da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Çalıştayı, s. 26.

¹⁸ İğdır'da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Çalıştayı, s. 27.

Yukarıdaki tabloya bakıldığında İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrenci sayısı bağlamında da düşük olduğu görülmektedir. Türkiye geneli istatistiklere bakıldığında % 11,66 gibi oranla karşılaşılabilmektedir. Bu oran hem din eğitimi ve öğretimi veren mekânların azlığını aynı zamanda bu mekâna giden öğrenci sayısının da çevre iller ve Türkiye ortalamasının çok altında olduğunu net bir şekilde göz önüne sermektedir.¹⁹

İMAM HATİP ORTAOKULU			
İlçe	Okul adı	Öğrenci sayısı	Yüzdellik ort
MERKEZ	İmam hatip ortaokulu	195	%1.7
TUZLUCA	İmam hatip ortaokulu	166	%7.8
ARALIK	İmam hatip ortaokulu	-	-
KARAKOYUNLU	İmam hatip ortaokulu	55	%5.4
toplam	İmam hatip ort	416	%2.5

Tablo 3²⁰

Yukarıdaki tabloya bakıldığı zaman İmam Hatip Ortaokuluna giden öğrenci sayıları yine oldukça düşük, bunun yanısıra merkezde % lik oran da dikkat çekicidir. Din eğitimi ve öğretiminin verildiği başlıca kurumlardan olan İmam Hatip Ortaokulunun hem merkez ortalaması (% 1.7) hem de toplam ortalamadaki (% 2.5) düşüklük çevre iller ve Türkiye ortalamasının oldukça uzağında olduğunu göstermektedir.²¹

¹⁹ Bkz. *Milli Eğitim Bakanlığı İstatistikleri*, Örgün Eğitim, 2015-2016, s. 212.

²⁰ *İğdır'da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Çalıştayı*, s. 27.

²¹ Bkz. *Milli Eğitim Bakanlığı İstatistikleri*, Örgün Eğitim, 2015-2016, s. 118, 66, 95, 115, 151, 154.

Seçmeli dersler(ortaokul)
Kur'an-ı Kerim

İlçe	Öğrenci sayısı	Yüzdeler ort
MERKEZ	2489	% 22.3
TUZLUCA	990	% 46
ARALIK	424	% 21
KARAKOYUNLU	142	% 14
toplam	4045	% 24.9 (4045*100/16204)

Tablo 4²²

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, din eğitimi ve öğretimi veren kurumlar sadece İmam Hatip Ortaokulları veya Liseleri olmadığından, örgün eğitim veren bu kurumların dışında diğer ortaokul ve liselerde durumun ortaya konulması bağlamında önemlidir. Seçmeli Kur'an Türkiye ortalamaları % 60-90 larda²³ olduğu düşünüldüğünde ne kadar az seçim yapıldığı görülecektir. Bunun başlıca sebepleri arasında öğrencilerin ilgisizliği veya ailelerin tercih etmede rol sahibi olmaları nedeniyle diğer seçmeli dersleri öncelemeleri olarak gösterilebilir.²⁴

²² İğdır'da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Çalıştayı, s. 28.

²³ Bkz. Hacı Yusuf Acuner, "Öğrencilere Göre Kur'an-ı Kerim Seçmeli Dersi: Artvin İli Örneği", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5 (4), 2016, ss. 856-860.

²⁴ Acuner, "Öğrencilere Göre Kur'an-ı Kerim Seçmeli Dersi: Artvin İli Örneği", s. 867.

Seçmeli dersler(lise)
Hz. Muhammed'in Hayatı

İlçe adı	Öğrenci sayısı	Yüzdellik ort
MERKEZ	911	% 7,7
TUZLUCA	361	% 61
ARALIK	189	% 21
KARAKOYUNLU	162	% 14
toplam	1623	% 12 (1623*100/13498)

Tablo 5

Seçmeli dersler(ortaokul)
Hz. Muhammed'in Hayatı

İlçe adı	Öğrenci sayısı	Yüzdellik ort
MERKEZ	1945	% 17,4
TUZLUCA	496	% 23,4
ARALIK	549	% 28,2
KARAKOYUNLU	0	% 0
toplam	2990	% 18,4 (2990*100/16204)

Tablo 6²⁵

Yukarıdaki tablolara (Tablo 5-6) bakıldığında; Liselerde ve Ortaokullarda Seçmeli Hz. Muhammed'in Hayatı dersinin Iğdır merkez ve ilçelerindeki seçim sayısı ve oranı görülmektedir. Din eğitimi ve öğretimi bağlamında seçmeli derslerden biri olan Hz. Muhammed'in Hayatı dersi, Türkiye'de rekor seviyede seçilme oranıyla kendisine ilk sırayı belirlerken, Iğdır'da bu oran hem çevre iller ortalamasının çok gerisinde hem de Türkiye ortalamasının en sonunda yer aldığı gözlemlenmektedir.²⁶ Ortaokullarda biraz yüksel-

²⁵ Iğdır'da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Çalıştayı, s. 28-29.

²⁶ Bkz. Recep Kaymakcan, İbrahim Aşlamacı, Mustafa Yılmaz ve Adnan Telli,

miş olduğu gözlemlense de bu oranlar çevre iller ve Türkiye ortalamalarıyla kıyaslanamayacak derecede düşüktür.

Bunun nedenlerini araştırıldığında birkaç nedenden bahsedilebilir; birincisi; seçmeli derslerin belirlenmesinde doğrudan okul yönetimlerinin etkisi olması, ikincisi; seçmeli dersleri belirleme sürecinde okul yönetiminin ve sınıf öğretmenlerinin velileri yönlendirme çabasının ekkisi, üçüncüsü ise; seçmeli derslerin belirleme sürecinde doğrudan öğrenci aktif rol üstlenmiş ve yönlendirmeler ve çeşitli nedenlerden dolayı seçme yoluna gitmemiştir denebilir.²⁷

Seçmeli dersler(lise)
Temel Dini Bilgiler

İlçe	Öğrenci sayısı	Yüzdelik ort
MERKEZ	1041	% 8,8
TUZLUCA	123	% 20,9
ARALIK	222	% 25,4
KARAKOYUNLU	4	% 1,2
toplam	1390	% 10,2 (1390*100/13498)

Tablo 7

Seçmeli Din Eğitimi Dersleri İnceleme ve Değerlendirme Raporu: Temel Dini Bilgiler, Hz. Muhammed'in Hayatı, Kur'an-ı Kerim, Çınar Basım Yayın, İstanbul 2013.

²⁷ Zafer Çelik, Nevel Boz, Sedat Gümüş, Fatih Daştan, *4+4+4 Eğitim Reformunu İzleme Raporu*, Hermes Ofset, Ankara 2013, s. 58-59.

Seçmeli dersler(ortaokul)
Temel Dini Bilgiler

İlçe	Öğrenci sayısı	Yüzdellik ort
MERKEZ	910	% 8.1
TUZLUCA	248	% 11.7
ARALIK	157	% 8
KARAKOYUNLU	21	% 1
Toplam	1336	% 8.2 (1336*100/16204)

Tablo 8²⁸

Son olarak din eğitimi ve öğretimi açısından yukarıdaki tablolara (Tablo 7-8) bakıldığında yine bu oranların düşük olduğu, değişiklik göstermekle birlikte bazı Aralık ilçesinde rakamlar çok düşükken diğer ilçelerde seçim biraz daha yüksek gözükmektedir. Fakat yine çevre iller ve Türkiye ortalamalarıyla (% 25) kıyaslandığında çok gerilerde olduğu net bir şekilde görülecektir.

İl Müdürlüğü, öğretmen din eğitimi ve öğretimi sunacak öğretmenlerin eksikliklerinin giderilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı ile koordineli çalışmakta, kısa-orta ve uzun vadeli plan program yapmaktadır.

Yine İl Müdürlüğü din eğitimi ve öğretimi konusunda eğitici eksikliğini kapatmak ve uzman kişilerin eğitim vermesi amacıyla, ücretli öğretmenlik yolunu aktif bir şekilde kullanmaktadır.

Kutlu doğum etkinlikleri ve diğer dini etkinliklerde öğretmenler ve öğrencilerin aktif katılımı desteklenmekte ve teşvik edilmektedir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri Din Öğretimi Şube Müdürlüğü koordinesinde eğitim almakta, gelişimleri sağlanmakta ve hizmet olanaklarının artırılması maksadıyla onlarla bire bir iletişim sağlanmaktadır.

Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı bütün okullarda Din Kültürü

²⁸ *İğdir'da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Çalıştayı*, s. 29-30.

ve Ahlak Bilgisi dersine ilave olarak seçmeli derslerden olan; Hz. Muhammed'in Hayatı, Temel Dini Bilgiler, Kur'an-ı Kerim ve Siyer dersleri teşvik edilmekte ve hafta sonu kurslarında isteyen öğrencilere kurs imkânı da sunulmaktadır.

Yine İl Milli Eğitim Müdürlüğü, belirlemiş olduğu aşağıdaki eksiklikleri giderme yolunda mesafe kat etmektedir.

“Tanıtım Eksikliği, yer ve fiziki imkân yetersizliği, akademik başarı eğitimcilerin eğitimi, kurumlar arası koordinasyon yetersizliği, uygulayıcıların dirençleri, Iğdır'ın sosyolojik yapısı, sahiplenmede yetersizlik, geçmişte yaşanan olumsuzlukların oluşturduğu algının devam etmesi”²⁹

İl Milli Eğitim Müdürlüğü Iğdır'da din eğitimi ve öğretimi konusunda üzerlerine düşen görevleri milli bilinç ve şuur içerisinde yerine getirmenin gayreti içinde bulunmakta, yukarıda sayılan eksiklikleri gidermek için Iğdır Üniversitesi, İl Müftülüğü ve Sivil Toplum Kuruluşları arasında iletişimi üst seviyeye taşımaktadır.

2.4. Iğdır'da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Konusuna Sivil Toplum Kuruluşlarının Bakışı

Iğdır'da örgün din eğitimi ilkökul, ortaöğretim ve lise müfredatındaki Din Kültür ve Ahlak Bilgisi derslerinde, İmam-Hatip lisesinde ve lisans düzeyinde Iğdır Üniversitesi İlahiyat fakültesinde verilirken, yaygın din eğitimi ise Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki (Cami, Kur'an kursları) halk eğitim merkezlerinde, gençlik merkezinde, KYK yurtlarında verilmektedir.

Örgün din eğitimi veren kurumlardaki din eğitim ve öğretiminde, Milli Eğitim ve YÖK müfredatları esas alınmakta, yaygın din eğitiminde ise kurumsal müfredata öncelik verilmektedir. Örneğin, Caferi mezhebinin ağırlıkta olduğu camilerde Caferi öğretisi ön planda iken, diğer cami ve din eğitimi kurumlarında ise yönetimin uygun gördüğü derslere öncelik verilmektedir.

Din eğitimi ve öğretimi faaliyetiyle meşgul olan kurumlar işleyiş bakımından birbirleriyle aynı olsa da, kurumlar arasındaki ko-

²⁹ *Iğdır'da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Çalıştayı*, s 31.

pukluk³⁰ bariz bir şekilde göze çarpmakta ve yüzeysel birlikteliğin dışında kurumlar arası koordinasyon son derece pasif durumdadır. Kurumlar arası pasif iletişim³¹ ve kopukluğun yanı sıra mezhebî yönden farklı olan kesimlerin din eğitiminde istifade edilen kaynaklar farklı olmakta, zamanla birbirini tanımayan iki farklı görüşe sahip gençler yetişmekte, bu durum birçok zaman suistimal edilmeye müsait bir ortam hazırlamış olmaktadır.

Ortaokul ve liselerde, Kur'an-ı Kerim, Peygamberimizin Hayatı, Temel Dini Bilgiler derslerinin isteğe bağlı seçmeli ders olarak okutulması ayrıca İmam Hatip Ortaokullarının açılması ve hafızlık yapacak öğrencilerin önünün açılması çok önemli ve sevindirici bir eğitim adımı olmuştur. Manevi yönü güçlü olan seçmeli dersler, öğrencilerin milli ve manevi değerleri kavramasına katkı sağlayacaktır. Çocukların davranışlarına da olumlu katkısı olacağı muhakkaktır.³²

Çözüm bağlamında; "İğdır Din Eğitimi Koordinasyon Merkezi" kurulmalıdır. Merkezin ana hedefi, öğrencilerin ve bireylerin din eğitimi alanındaki gereksinimlerin karşılanması, ortak kuruluşların programına uygun biçimde eğitilmiş bireylerin yetiştirilmesi için aktif işbirliğinin işler hale getirilmesi gerekmektedir.³³

Bürokrasi-eğitim camiası ve STK'lar işbirliği ile çalışarak geleceğimize, ülkemize yararlı, üretken bireyler yetiştirmek için çaba ve gayret sarf etmelidir.

3. İğdır'da Din Eğitimi Veren Kurumlar ve Eğitimciler Arasındaki Koordinasyon Eksikliklerinin Giderilmesi Üzerine

"Toplumların ve grupların istikrar içerisinde varlıklarını sürdürmelerinin ve gelişmelerinin yolu, kurumların ve kurumlar arası ilişkilerin sağlam ve sağlıklı bir şekilde yürütülmesinden geçer. Bir toplumun ana yapısal öğeleri olan kurumlar, insanların ihtiyaç ve

³⁰ Bkz. Ralph Dahrendorf, *Essays in the Theory of Society*, Routledge, London 1968, s. 149.

³¹ Bkz. Türkkahraman, *Türkiye'de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm*, Birey Yayınları, İstanbul 2000, s. 334.

³² Ülkü Üstünoğlu, "Aile Eğitiminde Farklı Yaklaşımlar", *Aile Eğitimi*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 80-89

³³ *İğdır'da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Çalıştayı*, s. 45-47 ve 83.

beklentilerini karşılamak amacıyla oluşturulmuş belirli değerler üzerine inşa edilmiş yapılardır. Kurumların fonksiyonel ve etkili bir biçimde işleyişi, kurumlar arası işbirliği ve ahenk hem kurum hem de toplumun genel sosyal sistemi açısından önemlidir.³⁴

Kurumlararası ilişkiler yaşanan toplumun genel bir resmini çizmektedir. Toplumsal hayatın iyi ya da kötü olup olmadığını anlamanın en basit yöntemi Kurumlararası ilişkilere bakmaktır.³⁵

“Çağımızda eğitim genel anlamda bireye kişilik kazandırmak, rehberlik etmek, öğrenmenin nasıl olacağını öğretmek, ekip kurmak, bilgiyi yaşama dönüştürmek, vizyon kazandırmak, bireylere önemli özellikler kazandırmak gibi amaçlar içermektedir. Bilgiyi öğreten ve üreten sadece okul ile sınırlı olmayıp, din eğitimi veren bütün kuruluşlar bu süreçte yer almalıdır. İğdır ilinde de öncelikli olarak örgün ve yaygın din eğitimi veren bütün kuruluşlar için ortak bir merkez, ya da koordinasyon merkezi gibi herkesin rahat ulaşabileceği ve teklif, önerisini söyleyebileceği bir "İğdır Din Eğitimi Koordinasyon Merkezi" kurulmalıdır. Merkezin ana hedefi, öğrencilerin ve bireylerin din eğitimi alanındaki gereksinimlerin karşılanması, ortak kuruluşların programına uygun biçimde eğitilmiş bireylerin yetiştirilmesi için aktif işbirliğinin işler hale getirilmesi gerekmektedir.”³⁶

Üniversite, Milli Eğitim, İl Müftülüğü, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, Halk Eğitim Merkez Müdürlüğü ve Sivil Toplum Kuruluşları öncülüğünde kurulacak “Koordinasyon Merkezi” nin kısa, orta ve uzun vadeli programları olmalıdır. Bunu gerçekleştirebilmek amacıyla çalışmalar yapılmalı, fikir jimnastiği ve istişareler yapılmalıdır.

Kısa vadede çözülmesi gereken problemler tespit edilmeli ve bu problemleri çözmek için çareler aranmalı ve bulunan çareleri de uygulamaya geçirilmesi için koordinasyon merkezi nezdinde bir komisyon kurulmalıdır. Din eğitimi veren kurumlardaki yer ve

³⁴ Türkkahraman, “Teorik ve Fonksiyonel Açısından Toplumsal Kurumlar ve Kurumlararası İlişkiler”, s. 25.

³⁵ Türkkahraman, “Teorik ve Fonksiyonel Açısından Toplumsal Kurumlar ve Kurumlararası İlişkiler”, s. 33; Fichter, *Sosyoloji Nedir*, s. 122.

³⁶ *İğdır'da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Çalıştayı*, s. 91-92.

fiziki imkânlarla ilgili problemlerin Kurumlararası koordinasyon³⁷ merkezi iş birliğinde çözüme kavuşması kısa vadeli çözüm planına örnek olarak verilebilir.

Yine “Kurumlararası koordinasyonun ilk aşamada 4/6 yaş grubu için yaygın din eğitim faaliyetlerini organize etmesi, ilk ve orta öğretim çağındaki öğrencilerin din eğitimindeki başarı ve kalitesinin artırılması için kitap, materyal ve görsel malzemelere önem verilmesine öncülük etmesi gerekmektedir.”³⁸

Orta vadeli çözümler için yine koordinasyon merkezi tarafından toplumun din eğitimini verenleri bağlamında çeşitli faaliyetler yapılmalı, orta vadede ihtiyaçlar belirlenmeli ve bu ihtiyaçları giderebilmek için çözüm önerileri sunulmasının sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda; kurs, seminer, konferans, kulüp ve benzeri etkinliklerle yaş, eğitim düzeyi, cinsiyet, mezhep ve dil farkı gözetmeksizin bütün kişilere din konusundaki eksik eğitimlerini tamamlamasına destek sağlayıcı metotların karşılıklı istişare ile organize edilmesi büyük öneme haizdir.³⁹

Yine öncelikle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri, İmam Hatip Meslek dersleri Öğretmenleri, Kuran Kursu eğitimcileri, Müftülük bünyesindeki din görevlileri, şehrin dinî hayatında söz sahibi olan çeşitli Sivil Toplum Kuruluşları ve alanında uzmanlaşmış olan bilim adamlarıyla, İlahiyat Fakültesi öğretim elemanları arasında geniş çaplı bir istişare toplantısının yapılması, orta vadede yapılması gerekenlerin tartışılması ve gereken tedbirlerin alınması büyük önem arz etmektedir.

Uzun vadede çözülmesi gereken problemleri tespit edebilmek maksadıyla stratejik hedefler ortaya konmalı, yine koordinasyon merkezi olarak bunun takipçisi olunmalıdır. Iğdır Üniversitesi, Millî Eğitim Müdürlüğü, İl Müftülüğü, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü,(diğer bakanlıkların eğitime bakan ilgili kişiler), Halk Eğitim Merkez Müdürlüğü ve Sivil Toplum Kuruluşları Iğdır’da din eğitimi ve öğretimi konusun-

³⁷ Bkz. Önder Şenyapılı, *Toplum ve İletişim*, Turhan Kitabevi, Ankara 1981, s.108 vd.; Hacı Mustafa Açıköz, *Etkili İletişim*, Elis Yayınları, Ankara 2005, s.70 vd.

³⁸ *Iğdır’da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Çalıştayı*, s. 92.

³⁹ *Iğdır’da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Çalıştayı*, s. 93.

da çocuk, geç, yaşlı, engelli, bakıma muhtaç vb. Toplumun bütün kesimlerini öncelik sıralaması yapmak kaydıyla, önemine binaen bilinçlendirmelidir. Fiziki imkanların, eğitim faaliyetlerini verecek öğretmenlerin temininin, çeşitli dökümanlara (kitap, dergi, ansiklopedi, broşür, afiş) ulaşabilmenin olanakları ortaya konmalıdır. Yine kısa, orta ve uzun vadede yapılması kararlaştırılan konuların takip mekanizması her zaman aktif ve işlevli olmalıdır.

Sonuç olarak, gerek toplum ve gerekse de bireyler açısından son derece gerekli ve lüzumlu olan din eğitiminin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi için kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve kanaat önderleri ile ailelere önemli görevler düşmektedir.⁴⁰ Nitekim faydalılık temelinde şekillenmiş güçlü bir kişilik, toplum dokusunu pekiştiren sosyalleşme algısı ve bütün insanlığı kucaklayan sevgi medeniyetinin inşası için, sağlıklı din eğitimi herkese özellikle yeni nesillere su, hava ve ekmek kadar gereklidir.⁴¹

Sonuç ve Öneriler

1. Kurumlar arası koordinasyon, İğdır'da din eğitimi ve öğretimi sorununu çözmeye büyük bir öneme sahiptir. Sorunlar paylaşıldıkça azalır, sevinçler paylaşıldıkça çoğalır ilkesinin hep göz önünde tutulması gerekmektedir.

2. Sorumluluk bilinci ve severek hevesle yapılan işler başarıya ulaşmıştır, bundan sonra da ulaşacaktır. Bu bilinçle iş yapılmalı ve şu söz hep hatırdta tutulmalıdır. “Severek yenilen aş ne karın ağrıtır ne baş, sevilmeyen yenilen aş ya karın ağrıtır ya baş”.

3. Din eğitimi veren kurumlardan başarılı olarak mezun olan ve hem üst düzey liseleri hem de üniversiteleri kazanmalarını durumunda halka bunun reklamının/tanıtımının yapılması ve öğrencilerin bu okulların teşvik edilmesi gerekmektedir. Reklam her şeydir. Reklamın iyisi olursa daha iyi olur.

4. Din eğitimi konusunda 4-6 yaş grubu din eğitimi önemsenmeli, bu eğitimi verecek fiziki mekânlar artırılmalı ve öğreticiler atanmalıdır. “Ağaç yaşken eğilir” Atasözü hep hatırdta tutulmalıdır.

⁴⁰ Bkz. Doğan Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999.

⁴¹ *İğdır'da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Çalıştayı*, s. 42.

5. Din eğitimi ve öğretimini veren eğitimcilerin de eğitimi şarttır. Bilinçli eğitimcilerin ve ilgili öğreticilerin olduğu yerde başarısızlıktan söz edilemez. Bu nedenle Uygulama öğreticilerinin bilgilendirilmesi önem arz etmektedir.

6. Eğitim Öğretimin saç ayakları olan öğretmen-öğrenci-veli sistemini aktif hale getirmeli, her faaliyet ve bilgilendirme sağlanmalıdır.

Kaynaklar

Acuner, Hacı Yusuf, “Öğrencilere Göre Kur’an-ı Kerim Seçmeli Dersi: Artvin İli Örneği”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5 (4), 2016.

Açıköz, Hacı Mustafa, *Etkili İletişim*, Elis Yayınları, Ankara 2005.

Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1988.

Bilgin, Beyza- Mualla Selçuk, *Din Öğretimi*, GünYayıncılık, Ankara 1997.

Bilgin, Beyza, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, Emel Matbaacılık, Ankara 1980.

Cüceloğlu, Doğan, *Yeniden İnsan İnsana*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1999.

Çelik, Zafer, Nevfel Boz, Sedat Gümüş, Fatih Daştan, *4+4+4 Eğitim Reformunu İzleme Raporu*, Hermes Ofset, Ankara 2013.

Dahrendorf, Ralph, *Essays in the Theory of Society*, Routledge, London 1968.

Fichter, Joseph, *Sosyoloji Nedir*, çev. Nilgün Çelebi, Atilla Kitabevi, Ankara 1994.

İğdir’da Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Çalıştayı, Zafer Medya Yayınları, Erzurum 2016.

Kara, Hidayet- Sami Yuca, “Cumhuriyetin İlk Nüfus Sayımına Göre İğdir’in Demografik Yapısı”, *History Studies*, 2 (3) 2010, (s. 189-200).

Kaymakcan, Recep, İbrahim Aşlamacı, Mustafa Yılmaz, Adnan Telli, *Seçmeli Din Eğitimi Dersleri İnceleme ve Değerlendirme Raporu: Temel Dini Bilgiler, Hz. Muhammed’in Hayatı, Kur’an-ı Kerim*, Çınar Basım Yayın, İstanbul 2013.

Meydan, Hasan, “Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerinin Öğ-

renci Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40, 2013.

Milli Eğitim Bakanlığı İstatistikleri, Örgün Eğitim, Ankara 2015-2016.

Parmaksızoğlu, İsmet, *Türkiye’de Din Eğitimi*, MEB Yayınları, Ankara 1966.

Şenyapılı, Önder, *Toplum ve İletişim*, Turhan Kitabevi, Ankara 1981.

Türkkahraman, Mimar, “Teorik ve Fonksiyonel Açıdan Toplumsal Kurumlar ve Kurumlararası İlişkiler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14 (2), 2009.

Türkkahraman, Mimar, *Türkiye’de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm*, Birey Yayınları, İstanbul 2000.

Üstünoğlu, Ülkü, “Aile Eğitiminde Farklı Yaklaşımlar”, *Aile Eğitimi*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1991.